

ЕВРОПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ ЕНТРОПИЈЕ И ПРАШТАЊА

(Алеш Штегер: *Огрешења*, превела са словеначког Ана Ристовић, Културни центар Новог Сада, Нови Сад, 2021)

Изузетна фигура савремене словеначке и европске књижевности, Алеш Штегер се спретно креће између различитих књижевних светова и улога које уметник у тим световима још увек може да игра. Од када је године 1995. ушао у књижевност, објавио је више збирки песама, романа, есеје, путописну прозу, показујући склоност ка хибридни-ним жанровима, а недавно је као гост новосадског Прозефеста, заједно с музичарем Јуром Торијем, публику одушевио снажним поетско-музичким перформансом. За упознавање Штегера као песника најбоље је прочитати превод на српски језик њего-вих изабраних песама *Врашће се сви* (НБ „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2021, прев. Ана Ристовић), али овде је реч о његовом другом роману који је на словеначком објављен 2014. године и преведен на више језика.

Роман *Огрешења* одмах на почетку садржи одељак „Dramatis personae“ (по редо-следу појављивања) који је увод у Штегерову књижевну хоботницу, разгранати текст који је, жанровски посматрано, помало постапсурдистичка драма, игра детекције, по-литичка сатира, трилер, *roman-à-clef* и теорија завере. И ту одмах на почетку, на првој страници текста, из тишине и таме настаје драма, али увек већ помало гротескна:

Тишина. Тама. Завеса се диже и све што можемо да прећознамо је мушкарац. Увукао је главу у њогиину крајну зимској каиуи, дланови у његовим, на десном злобу клаи се црна акшовка. Помало се љуља. Плочник није очишћен, мушкарац покушава да њошре-фи уску сџазу. Мало му фали да њадне. Иза њега осџају зајушџене фасаде у јуендсџили, киша сџи кроз бледуџаво улично свеџло и ѡрелази у снџе. Реџки ѡролазници, џихо их исџљуне мрак да би их веџ следеџе ѡренуџка једнако џихо изнова ѡроуџао. Мушкараца све време ѡраџи женска силуџа. У сусреџ им долази неко, изџледа као џаво. То заџраво и јџџе џаво.

Штегер роман, чија је структура у исти мах надреална и хиперреалистична, испи-сује у традицији Гогоља, Булгакова и Кафке, слика завере има пинчоновске елементе, док је бруталност у приказу актуелне стварности у дослуху с Уелбековим провокаци-јама. У позадини је и једна велика класична књига, Толстојев *Раџи и мир*, који доживља-ва драмску адаптацију у граду на лимесу у којем се одиграва радња романа. Као под-текст *Огрешења*, *Раџи и мир* заслужује поновно читање, јер је одговор на етичко пи-тање *раџи и мира* овај роман дао уз помоћ естетике: сама могућност да се подари

форма бескрају супротности које чине живот потврђује да је Толстојева уметност остварила оно што живот није могао. Да ли су код Штегера разноврсни мрачњаци који чине живот у једном граду јачи од културе и уметности?

О Марибору је овде реч. Иако је ово вероватно најзначајнији роман посвећен овом граду (који није, колико је барем познато, велика литерарна тема), јасно је од почетка да је у питању несентиментални приступ, да нема идеализације мирног живота и уобичајеног кичастог уздизања културних и мултикултурних вредности. Напротив, на делу је жестока, али и духовита критика на рачун словеначког града на Драви. Велики европски рефлектор који, додуше, ни сам не ради сјајно, осветлио је Марибор током 2012. године, кад је он понео титулу Европске престонице културе (у даљем тексту: ЕПК). Штегер је био укључен у организацију појединих програма (појавиће се и његов лик на неколико места у роману: он је вођа Терминала 12 у ЕПК, као да је реч о комерцијалним летовима, а не о културном полету!), што га је вероватно и определило да испише ову сатиричну критику културног и политичког живота – и живота уопште – и зачини је елементима црног хумора и сарказма.

Како каже аутор, све у овој књизи је плод имагинације: „Било какве евентуалне сличности са живим лицима и догађајима су она врста случајности која је неизбежно оруђе књижевности. Истинит је само Марибор.“ Марибор је представљен као аустријска провинција, као град који лежи на масовним гробницама, као град у којем је Хитлер дочекал с овацијама, или град с најчистијим тоалетима у Словенији, или пак град-домаћин светског шампионата у фризбију... Коначно, као што каже један добар полицајац у тексту, овај град је аустријска колонија без икаквих права. Но, као што бива, Марибор је, према речима Светлане Слапшак, овим романом добио много више него сам аутор. Добио је он, наиме, мит о себи, а модерни митови су увек мрачни.

Радња романа смештена је, дакле, у поменути 2012. у јеку програма ЕПК. Те програме локални политичари и моћници – једном речју хуље (дакако, плод пишчеве фантазије!) – виде искључиво као добру прилику за ново богаћење и наставак политичке превласти. Усред карневалске атмосфере у максимално корумпирани град доспевају драматург Адам Бели и кубанско-аустријска новинарка Роза Портеро како би извештавали о програмима ЕПК. Њихова тајна мисија је, међутим, да открију и униште тајно друштво, односно хоботницу коју твори тринаест особа што владају збивањима у граду. Тајно друштво „Велики Орк“ храни се ћутањем Мариборчана, а влада помоћу лажи, прерушавања, скривања, тајни, страха и подмићивања, а неће престати да постоји све док се његови греси не одреше, а можда, како је примећено, чак ни након тога. У питању је, наравно, слика грамзивости посттранзицијске источноевропске „елите“, која се обогатила кроз исисавање јавних финансија, укључујући и средства за програме и пројекте ЕПК. Но, као што је речено, све је у овој књизи плод имагинације, укључујући, нажалост, и саму могућност одређења.

Попут храстове гране, ЕПК је овде послужила као место уласка у свет европске под-земне таме, коју је, подсећања ради, својевремено прилично добро осликао данас готово заборављени Миодраг Булатовић у *Љугима са чешири њрси*. Током потраге за личностима из градског живота које словеначки Молдер и Скали морају да хипнотишу, дрогирају, ставе на некакав детектор лажи и коначно „одреше“ упознајемо живописне

и типске локалне моћнике уплетене у тамну и загушљиву мрежу лажи и корупције. Али, авај, мариборски Мајстор и Маргарита су иронично обојени, у сивом свету не бори се ни правда против неправде ни добро против зла. Приповедач је немилосрдан: свет, барем онај мариборски, требало би да спаси Адам Бели који је припадник по многим контроверзне Сајентолошке цркве, нове религије (или, како неки сматрају, псеудорелигије) настале педесетих година 20. века. У европском „срцу таме“ се тако сударају различити наративи који претендују на тоталитет тумачења које спутава праву истину и слободу. Уосталом, и епиграф романа преузет је из верске књиге, из *Сїарої заветїа, Премудросїи Соломонове* (6 : 6): „Онај пак који је најмањи заслужије одрешење, док ће моћници бити испитани строго.“ Овде су моћници испитани строго, али смисао одрешења остаје до краја нејасан. Да ли се у Марибору отвара нови циклус? Или је све толико рђаво да никаква поправка није могућа? Или, у ствари, не постоји више нико под капом небеском ко би се усудио да покуша, у име племенитих идеала а не личних интереса, поправку исквареног и потонулог света? Да ли су и најмањи постали још мањи – невидљиви?

Или могућност еманципације још увек чува оно што зовемо култура, као што је пре век и по показао Толстој? Рекло би се да нема разлога за оптимизам. Иако их многи доживљавају као средство еманципације, европске престонице културе, притиснуте налозима финансијера, бирократа и политичара, али и у страху од правих вредности и без вере у будућност уметности, превише често и исувише наивно изнова „измишљају“ топлу воду (читај „културу“) и тако постају европске престонице културне ентропије, која се врло успешно тематизује у *Одрешењима* и у равни израза и у равни садржаја. Пројекти овог типа се по правилу претворе у квазикомерцијализацију културе (која је ионако присутна и без титуле ЕПК, и представља најједноставније решење за које није ни потребна таква титула, већ ангажовање предузећа која се ионако том делатношћу баве), чиме се уништава њен изворни смисао истинске креативности и афирмације правих, често скриваних или унапред одбачених вредности које стварају појединци који нису довољно репрезентативни унутар савремених хијерархија моћи. То оставља отвореним питање смисла и делотворности самог концепта, који своје најзначајније духовне трагове у најбољим случајевима оставља тек на властитим рубовима. Један од тих драгоцених рубова или бразготина смисла су, како се чини, и Штегерова *Одрешења*. А можда се на концу ваља запитати следеће: да ли су можда овакве књиге довољне за једно право, спектакуларно одрешење?